

JEDANAEST TEZA O POLOŽAJU CRKVE U MAĐARSKOJ*

Tomás Nyíri

Ovdje nije potrebno, niti je moguće, potanko opisati stanje Crkve u Mađarskoj. Umjesto toga zadovoljit ću se samo nabrojanjem nekih važnih crkvenih zadaća koje proizlaze iz sadašnjeg stanja.

1. CRKVA SE U MAĐARSKOJ MORA SUOČITI SA SVOJOM PROŠLOŠĆU

Za razliku od drugih zemalja, Crkve u Mađarskoj nisu sudjelovale u otporu i nenasilnoj revoluciji. Zato se sve više suočavaju s pitanjima o vlastitom držanju u uvjetima realnog socijalizma. Stoga bi bila prva zadaća prevladati prošlost. Crkve bi se trebale ispričati za svoje krivo ponašanje u tom vremenu, a svećenike i laike prema kojima su nepravедno postupale što prije pitati za oprostjenje. To treba učiniti prije svega katolička Crkva zbog nepravde koju je episkopat nanio bazičnim zajednicama. Crkveno vodstvo, naime, nije podržavalo njihovu borbu za poštivanje slobode savjesti i vjerske slobode.

2. MORA SE RAZJASNITI PRAVNI POLOŽAJ CRKVE U MAĐARSKOJ

Nejasan pravni položaj Crkve sve više opterećuje i Crkvu i javni život. Ustav i zakon o slobodi savjesti i vjere pretpostavljaju odvajanje države od Crkve kao po sebi jasno. Ali ništa ne kažu o odnosu jednoga prema drugome. Kakva bi bila jedna uravnotežena odvojenost dviju organizacija?

Oporbene stranke trenutno prihvaćaju model odnosa prema kojemu se Crkvi u okviru državnog pravnog poretka priznaje mjesto i položaj jednog udruženja, odnosno interesne udruge i na toj razini treba biti osigurano njezino djelovanje. Na Crkvu se gleda u sklopu pluralističkog i laičkog društva kao na jedno udruženje, pored drugih, od javnog značaja, koje zastupa i izražava specifične, naime, religiozne interese. Prema tom je shvaćanju društvo sveobuhvatni sustav odnosa i djelovanja koji ima različite podsustave. Pritom i država igra ulogu jednog podsustava. Zapravo, i država i Crkva izmiču takvom segmentnom svrstavanju.

Dakle, druga bi zadaća bila da se Crkva odredi prema tomu izazovu i barem izloži svoje vlastito stajalište. Pritom bi morala napustiti svoje stare uzore, koje je zavoljela. Uzor za budućnost morat će biti u smjeru manjinske Crkve i Crkve zajednice.

* Ovaj kratki referat održao je prof. dr. Tomás Nyíri (Budimpešta) u sklopu ovogodišnjeg simpozija časopisa *Concilium* u Budimpešti (12. - 13. lipnja 1992). Tema je bila: *Položaj Crkve u svijetu društvenih i političkih promjena*. Autoru se zahvaljujemo na ljubaznom dopuštenju da njegov prilog uvrstimo u naš časopis. S njemačkog preveo: Nedjeljko Ante Ančić.

3. KATOLIČKA SE CRKVA U MAĐARSKOJ MORA KRITIČKI POZITIVNO ODREDITI PREMA NOVOM VREMENU

Razumije se da u Mađarskoj proces duhovnog razrađivanja Drugog vatikanskog sabora nije mogao napredovati u tolikoj mjeri kao u drugim dijelovima svijeta. K tome, ne može se nijekati da Rim pokušava prigušiti duh Koncila u Crkvi i na početak vratiti koncilsku obnovu. Utoliko mi se čini važnija treća zadaća: Što prije nadoknaditi taj proces, koji je u mnogim krajevima svijeta već odavno dobrano napredovao. Način razmišljanja i struktura katoličke Crkve u Mađarskoj još su uvijek napola feudalni, pa joj je potrebna unutarnja promjena mentaliteta u smislu Drugog vatikanskog sabora. Do danas se u mađarskoj Crkvi ne osjeća duh demokracije, koji sada ulazi u mađarsko društvo. Temeljno je opredjeljenje Koncila kritičko-pozitivni odnos Crkve prema "modernoj", kao povijesnom i kulturnom svijetu, koji je spram Crkve samostalan. Crkva ju je konačno prihvatila kao prostor svoga vlastitog postojanja i djelovanja. U to nužno spada prihvaćanje demokracije kao oblika državnog poretka i načina življenja i prihvaćanje dijaloga kao osnovnog uzorka crkvene komunikacije prema vani (i prema unutra) na temelju slobode savijesti i slobode vjere. Crkva samo onda može nastupiti kao braniteljica slobode i ljudskih prava u svjetovnom društvu, ako i sam u svom unutarnjem životu visoko cijeni ljudska prava. Međutim, zauzima li se netko danas u mađarskoj Crkvi u tom smislu za domokratizaciju Crkve i za partnerstvo, postaje već unaprijed sumljiv, dapače, optužuje ga se za otpadništvo.

4. CRKVA I KRŠĆANI SE MORAJU NA NOV NAČIN PRIPEMITI ZA KRŠĆANSKI ŽIVOT

Važna bi zadaća bila priprema Crkve i kršćana za kršćanski život u postkršćansko i postmarksističko vrijeme povijesti gdje već odavno više ne postoje kršćanske i crkvene sredine, više se ne mogu kršćanska pravila vjere i života protegnuti na cijelo društvo, a životna snaga kršćanske vjere ovisi o svjedočanstvu pojedinca i zajednice na koju se oslanja. Uvježbavanje ovoga načina života u Mađarskoj se događa prije svega u različitim bazičnim zajednicama te u malim skupinama i novim pokretima. Želi li crkveno kršćanstvo u Mađarskoj biti kvasac vjere, a ne tek integracijski elemenat sekularnog društva, Crkve moraju nanovo urasti u narod i rasti iz naroda. Budućnost nije u jačanju struktura ili osnivanju novih ustanova, nego u pluralističkom aktiviranju laika u samoj Crkvi. Oni moraju biti u stanju da obrazlažu i svjedoče svoju vjeru i etičke zahtjeve koji iz nje proizlaze za osobni i društveni život svakodnevnice. Oni trebaju svojim umnim sposobnostima, življenjem i vladanjem izreći kršćansku vjeru u vrevi društvenih interesa i političkih prijevora. Obavezno s mora mijenjati shvaćanje pape Grgura XVI., koje još prevladava u širokim krugovima mađarskog klera, da je Crkva nejednako društvo u kojemu su od Boga jedni određeni da vladaju, drugi da se pokoravaju.

5. ODLUČNO SE MORAJU ODBACITI RESTAURATIVNE TENDENCJE

Peta bi zadaća bila odlučno odbacivanje restaurativnih i neoklerikalnih tendencija. Slobodna Crkva u slobodnom društvu u gotovo punoj političkoj slobodi u Mađarskoj ne smije se povlačiti u sakralne prostore, ali ona ne smije ni vladati ili se dati instrumentalizirati za društvene i političke interese, nego se mora shvaćati kao savjest društva koja opominje. Utjecaj Crkve ovisi o snazi njezinih argumenata, o njezinoj vjerdostojnosti i važnosti njezine prakse za društvo. Ona se ne smije ograničavati na neka pitanja morala, nego čovjeku koji traži progovoriti svojom porukom u cijeloj širini života. Propast marksističko-lenjinističke ideologije ne povlači za sobom praktičnu religioznost. Riječi koje je ova ideologija desetljećima zloupotrebljava u svome rječniku: "mir", "jednakost", "sloboda", "demokracija" ili "socijalizam" kao i nove riječi: "pluralizam", "tolerancija", "kompromis" ili "subsidiarnost" valja očitati u njihovom kršćanskom izričaju. Na pitanje odakle početi pri novim formulacijama i novim formama, ne treba odgovoriti restaurativnim posezanjem za prošlošću.

6. NEOPHODNO JE DJELOVANJE CRKVE KAO UTEMELJITELJICE VREDNOTA

Premda se liberalni državni i društveni poredak ne dokazuje na odgovorima o pitanju smisla ljudskog života, ovisan je o tome da pokaže utemeljenim svoja vlastita, dijelom vrlo zahtjevana, načela (ljudsko dostojanstvo, dijalog, tolerancija) posredujući smisao. Da bi temeljna prava postigla svoju vrijednost i ostvarivost, moraju se temeljiti na kultiviranoj svijesti osnovnih vrednota. Crkve spadaju u one instance koje posreduju takva osnovna shvaćanja i osnovne stavove za pojedinca i društvo. Tako doprinose stvaranju društvenog konsenzusa. Dakle, šesta bi zadaća bila da Crkva premda ona usputno, kao posljedicu svoga djelovanja, legitimira demokratski poredak i jača osnovni konsenzus, ako ustreba - ostajući vjerna svojoj proročkoj zadaći - razotkriva nespojivost državnog i društvenog djelovanja sa zahtjevom kršćanske poruke.

7. TEOLOZI ISTOKA I ZAPADA MORAJU SE ZBLIŽAVATI

Jedna od najvažnijih zadaća bila bi obnova teologije. Mađarska je teologija uglavnom ostala tamo gdje je bila prije 40 godina, tako da danas ne bilježimo 1992. nego 1948. godinu. I prije smo bili nezadovoljni otuđenjem između teologije Istočne i Zapadne Europe. Međutim, tek sada nakon političkog preokreta postao je očigledan cijeli razmjer toga otuđenja. Teološki je konzervativizam do sada bio najuspješnija vještina preživljavanja: konzervativna je državna vlast, iz više razloga, pustila konzervativnu teologiju na miru. U realnom se socijalizmu uvijek moglo pozvati na vjernost teologije Rimu i papi. Tragično je u tome bilo da su većina teologa nasjeli toj varci pa su se i dalje ponašali prema zapadnoj teologiji i teolozima laicima kao čuvari pravovjernosti. Stoga bi sedma

zadaća bila ponovno zblžavanje teologa Istoka i Zapada što i od zapadnih teologa iziskuje nemali napor.

8. U SVOJIM VLASTITIM REDOVIMA CRKVA MORA UZORNO ŽIVJETI POMIRENJE I MIR

Naše je društvo duboko podijeljeno i rastrgano. Mirni je prijelaz u demokraciju još uvijek pred nama. I u Crkvi je protivljenje duhu pomirenja glavno zlo nepovoljnih pastoralnih prilika: nepomirljivi teološki smjerovi, nepomirljive bazične zajednice, nepomirljivi svećenici, biskupi koji se ustežu da službu pomirenja shvate konkretno, župnici koji se ne smatraju nadležnim za službu pomirenja, teolozi koji se međusobno bore, jedni drugima štete i više su privrženi svojoj taštini nego teologiji. Crkva ima nalog da posadašnjuje Božju ponudu pomirenja i mira. Ova služba mora postati stvarnom tako da Crkva u svojim redovima primjerno živi što znači pomirenje s Bogom i ljudima. Pokaže li Crkva kao društvo u svojim vlastitim redovima mogućnost pomirenja, možemo se nadati da će se i druge društvene skupine osvjedočiti o mogućnosti nenasilnog prevladavanja sukoba. Nakon svoga odlaska od učenika Isus ostavlja "namjesništvo" time što i dalje inkognito tu ostaje: Njegovi se međusobno ljube i po tome se prepoznaje njega. (Iv 13,31-35).

9. CRKVA MORA DOPRINOSITI MIROTVORSTVU U SREDNJOJ EUROPI

S ovdje iznesenim usko je povezana deveta zadaća. I Crkve srednje Europe imaju još uvijek zadaću koju ne smiju od sebe odbijati: mirotvorstvo u srednjoj Europi, u regiji u kojoj su izbila dva svjetska rata. Katolički Litvanci, Slovenci i Hrvati, luteranski Slovaci, srpski i rumunjski pravoslavci, erdeljski rumunjski unijati, mađarski reformirani protestanti i katolički Sekleri, svi su pod udarom novonastalih nacionalnih suprotnosti. Stari se nacionalizmi dijelom prenose preko samih Crkava i Crkve imaju teškoća u razlikovanju između religioznih osjećaja, ljubavi prema vlastitom narodu i nacionalne ograničenosti. Crkve bi trebale doprinijeti da ljudi dotične regije vide svijet onakvim kakav on i jest: složena zajednica tisuća, dapače milijuna neponovljivih subjekata koji uz svoje pogreške i loše sklonosti imaju i stotine lijepih osobina.

10. CRKVA MORA KRITIČKI PREVLADATI SVOJ ANTIJUDAIZAM

Komunisti nisu riješili antijudaizam, samo su ga potisnuli, ako ne i poticali pod plaštem anticionizma. Deseta bi zadaća bila kritičko prevladavanje crkvenog antijudaizma. I u Mađarskoj bi konačno trebalo provesti barem one mjere koje je Rim propisao nakon Drugog vatikanskog sabora s obzirom na antisemitizam na području liturgije, vjeronauka i propovijedi. Sadržaj smo Isusove poruke tek onda shvatili u dostatnoj mjeri ako u njoj spoznamo prosvjed protiv svih oblika religioznog i socijalnog obespravljenja i prinude.

11. *CRKVA MORA POSREDOVATI VJERU TAKO DA BOGA NE NAUČAVA IZVANA, NEGO DA IDE USUSRET NAJDUBLJIM LJUDSKIM ISKUSTVIMA*

U svezi s tim doslovno nam se nameće poznati doživljaj Sorena Kierkegaarda. Jednom je kao student išao ulicama Kopenhagena noseći košaru rublja. Konačno nađe dućan na kojemu je pisalo: "Ovdje se pere i glača rublje." Kierkegaard ude i stavi košaru na stol. Na njegovo iznenađenje djevojka koja ga je posluživala smiješeći se reče: "Varate se, gospodine, ovo nije praonica, ovo je tvornica etiketa; ovdje se ne pere i ne glača rublje, ovdje se prave etikete na kojima stoji: 'Ovdje se pere i glača rublje.'" Isto tako je, smatra Kierkegaard, s objektivnim govorom o Bogu, i isto tako je, po mome mišljenju, sa samo verbalnim, izvana naučenim govorom o Bogu (sladunjavim govorom s propovjedaonice).

Posredovati vjeru u našem razočaranom, od ideologije umornom, postmodernom svijetu znači doći ususret najdubljim iskustvima čovjeka, aktualizirati ih, oživjeti ih, iskopati ih ispod naslaga urušenog svijeta. Samo se tako može posredovati i ostvarivati vjera, koja ljudima omogućuje da idu svojim putem s onu stranu marksizma, komunizma, postmoderne.